

– по-друге, слід підтвердити і про те, що успіх (тобто, нарощення масштабів) буде притаманний лише тим групам потенціалів, чії стратегії будуть зорієнтовані на активне використання внутрішньої дії у взаємозв'язку з елементарними потенціалами усіх рівнів «оболонок» задля забезпечення змін внутрішнього середовища з урахуванням агресивності зовнішнього (а не здійснюючи пристосування чи адаптацію до змін у спільно-політичному чи економічному й геоелектронічному просторі).

Засвідчимо, що вирішення поставлених науково-прикладних і освітніх завдань, звісно, потребує системного виконання суб'єктами управління переліку специфічних функцій і, відповідно, використання удосконалених технологій управління розвитком стратегічного потенціалу, які можна ідентифікувати лише за наслідками формалізації об'єктивної його архітектури (тож, підготовка економістів і з урахуванням знань у галузі геометричної економетрики є нагальною також).

З цього до переліку актуальних (вказаного пріоритету у сфері управління природно-ресурсними активами) специфічних функцій можна віднести спроможність і необхідність щодо:

– поглибленого аналізу внутрішнього і макро- середовища;
– виділення актуальних потреб і вимог до масштабів потенціалів у контексті реалізації дієвої стратегії формування матеріальної групи;

– визначення і висування конкурентоспроможних ідей у напрямі нагромадження та розбудови адекватного складу елементарних потенціалів із групи системно-універсального функціонування – тобто, інституціонального;

– удосконалення технологій управління природокористуванням у площині оптимізації прийняття рішень;

– вибір та впровадження у практику прогресивного інформаційно-методичного забезпечення та ущільнення міжгалузевих і міжрегіональних взаємозв'язків за новим форматом регіональної карти держави (відповідно до вимог, передбачених базовими положеннями Угоди про асоціацію України з країнами-членами ЄС та економіко-статистичними принципами об'єктивізації динаміки у ЄС).

Певним чином підсумовую вище наведені викладки, вважаємо за доцільне засвідчити таке: поставлений перелік проблемних питань і для студентів чи слухачів, і для викладачів вищої школи – викликатиме зосередженості та достатньо високого рівня попередньої підготовки, сформулювання низки прикладних задач, розробки кейсів, проведення тренінгів і вебінарів, а також запровадження бінарних курсів, разом із практиками і науковими співробітниками галузевих академій.

Тож, рівень підготовки та викладання економічних дисциплін у вищій школі повинен надалі трансформуватися й ускладнюватися, з огляду на нестійкість функціонування національної соціально-економічної системи, у напрямі постійного намагання адаптації набутих навичок щодо реальних умов функціонування галузей і виробництв, щодо скорочення термінів на обґрунтування й прийняття управлінських рішень.

КОЛЕКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

А.С. Митрофанова, канд. екон. наук

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Сутність людини полягає у єдності трьох сфер – біологічної, соціальної та духовної. Багатьом видам людської діяльності, передусім, виробничій, притаманний соціальний характер. Сучасний постіндустріальний технологічний спосіб виробництва підвищує вимоги до підготовки фахівців, вимагаючи не тільки високої кваліфікації, але й розвитку творчих здібностей, особистісних якостей. Водночас, за висновком О.В. Горілого, сьогодні відбувається поглиблення протиріччя між колективним характером праці та домінуванням індивідуальних форм навчання. Отже, актуальність дослідження та активного впровадження колективних форм навчання не викликає сумніву.

НТУ «ХПІ» має великий досвід теоретичного вивчення та практичного застосування колективних форм навчання. Так, протягом 30 років проф. О.В. Горілий та його послідовники [1-4] досліджують та впроваджують на технічних і гуманітарних спеціальностях різноманітні форми ігрового проектування. Протягом 15 років проводяться щорічні зимові школи-семінари «Сучасні педагогічні технології в освіті», в рамках яких на майстер-класах приділяється багато уваги формам групового навчання. Крім того, у НТУ «ХПІ» у 2008-2009 н.р. була розроблена концепція безперервного застосування ділової гри у навчальному процесі для студентів 1-6 курсів з метою забезпечення умов для створення наукоємної продукції [2; 3, с. 7].

Групове навчання виступає одною з форм організації навчально-пізнавальної діяльності, поряд з індивідуальною та фронтальною, та реалізується, в свою чергу, у таких формах: парна; робота у малих групах; диференційно-групова (розподіл на групи відповідно до рівня знань); кооперовано-групова (групи отримують частини одного завдання). Колективні форми займають чільне місце серед сучасних інтерактивних методів навчання, таких як ділові ігри, брейн-ринг, кейс-метод, мозковий штурм.

Ігрове проектування (ІП) являє собою метод активізації пізнавальної діяльності студентів, що походить від організаційно-діяльнісних та інноваційних ділових ігор та реалізується у колективній організаційній формі навчання. Вчені [4, с. 74], вважають, що об'єктом ІП можуть слугувати конструкція, технологічний процес, проект діяльності. Суб'єктом ІП виступає модель проектної організації (конструкторське, технологічне бюро). ІП може бути реалізоване такими шляхами: в обсязі одної дисципліни одної кафедри (курсозна робота); декількох спеціальних дисциплін одної або декількох кафедр (дипломне проектування). Важливим є те, що успішне ІП завершується здійсненням реальної діяльності, створенням кінцевого продукту або послуги.

В процесі викладання економічних дисциплін («Економічна теорія», «Макроекономіка», «Державне та регіональне управління»), завдяки дискусійності та актуальності аналізованих питань, колективні форми навчання дають вагомий результат. Добре зарекомендували себе такі форми: адаптований (полегшений) варіант ігрового проектування; робота у малих групах («Перспективи та проблеми вступу України до ЄС»), «Вироблення управлінського рішення з купівлі тролейбусів для міста Харкова»), кооперовано-групова робота («Теорії розвитку державного управління», «Методи фіскальної і монетарної політики щодо виходу України з економічної кризи»); ділові ігри («Власність», «Гранична корисність», «Аукціон»), брейн-ринг, кейс-метод («Подолання диспропорцій регіонального розвитку в Україні»), «Яку економічну систему суспільства слід будувати в Україні?»).

Адаптований варіант ігрового проектування був реалізований зі студентами факультету Бізнес та Фінанси (англійська мова навчання) 1 курсу при виконанні підсумкової семестрової творчої роботи (розрахункового завдання) під час викладання дисципліни «Державне та регіональне управління». Студентам було запропоновано наступні етапи роботи:

- об'єднатися у творчі колективи та вибрати теми завдань;
- обрати керівника та розподілити обов'язки у колективі: за окремими розділами або за функціями (пошук літератури, статистичних даних, виконання розрахунків, написання розділів);
- скласти план, список джерел та перевірити у викладача;
- виконати роботу у затверджений термін та здати на перевірку викладачу;
- внести корективи;
- захистити роботу на підсумковій конференції з підготовкою презентації у Power Point.

Бали були розподілені так (в умовах 100-бальної накопичувальної системи): максимум 10 балів за якість виконання виставляється кожному члену колективу, а ще 10 балів максимум додаються кожному виконавцю відповідно до участі у презентації роботи та якості відповідей на запитання.

В цілому, відгуки студентів на проведення практичних занять та виконання підсумкових робіт у колективних формах навчання у більшості позитивні. Так, студенти відзначають можливість реалізації масштабних проектів, розподіл відповідальності, виховання здатності до співпраці, відкритості, терпіння.

Переваги колективних форм навчання, на наш погляд, в цілому полягають у наступному. Виходячи з комплексної структури особистості [3, с. 6], групові форми активно і позитивно впливають на формування одної із сторін особистості – здібностей, таких як воля, дисциплінованість, активність, творче мислення, послідовність, принциповість. Крім того, у груповій роботі стимулюється творча активність; формуються управлінські навички, вміння працювати злагоджено, розподіляти обов'язки, аргументувати та відстоювати свою точку зору. Забезпечується високий рівень внутрішньої мотивації до навчання, що призводить до більш глибокого вивчення поставленої проблеми та міцнішого закріплення самостійно здобутих знань.

Особливості ІП надають додаткові можливості у процесі його використання. Так, ІП сприяє професійному самовизначенню студентів, оволодінню навичками професійної взаємодії з іншими людьми [4]. ІП дає можливість приміряти незвичні соціальні ролі, моделювати роботу у колективі, що знадобиться у майбутній трудовій діяльності. Такий метод забезпечує зростання рівня професійної компетентності, дозволяє побачити ширше коло питань та відчути зацікавленість до ряду з них. Завдяки реалізації ІП можуть бути досягнуті когнітивні цілі навчання за таксономією Б. Блума: через знання та розуміння до застосування, аналізу, синтезу та оцінки.

Однак присутні також і складності застосування будь-яких групових форм навчання, які необхідно мінімізувати: великі витрати навчального часу; можлива нерівномірність розподілу обов'язків та «паразитизм» одних членів групи за рахунок інших; труднощі об'єктивного вимірювання внеску кожного у роботу групи; складність оцінювання результатів.

Можемо зробити висновок, що колективні форми навчання є незамінними у підготовці сучасних фахівців будь-якого спрямування. Завдяки реалізації принципів проблемного навчання, змагальності, єднання освіти та науки, такі форми дозволяють студентам краще набувати загальних та професійних компетентностей, очікуваних результатів навчання відповідно до робочих програм навчальних дисциплін, а також забезпечують високий ступінь опанування компетентностями за Національною рамкою кваліфікації: знання, уміння, комунікація, автономність, відповідальність. Результатом стає зростання конкурентних переваг майбутнього фахівця на ринку праці та успішна підготовка особистості до виконання різноманітних соціальних ролей.

Перелік посилань:

1. *Активизация обучения проектированию: учеб. пособие / под ред. А.В. Горелого. – Киев: УМК ВО, 1996. – 253 с.*
2. *Борисенко О.М. Впровадження в навчально-методичний процес ігрового проектування на основі інтеграції різних спеціальностей / О.М. Борисенко, О.В. Єфімов // Зб. тез вист. на міжвуз. наук.-метод. семінарі «Проблеми формування професійної компетентності студентів на основі міждисциплінарної інтеграції». – Харків: РВВ ХТЕІ КНТЕУ. – 2010. – С. 13-14.*
3. *Впровадження комплексної ділової гри у навчальний процес як шлях розвитку науково-технічної творчості студентів / О. В. Єфімов [та ін.] // Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2010. – № 32. – С. 4-11.*
4. *Горельий А.В. Роль ігрового проектування в професіоналізації практичних психологів / А.В. Горельий, И.Г. Васильева // Сучасні педагогічні технології в освіті: зб. наук.-метод. пр. / ред. О.Г. Романовський, Ю.І. Панфілов. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2012. – С. 68-76.*

ВИКОРИСТАННЯ КРИТИЧНОГО ОГЛЯДУ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРИ ВИКЛАДЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА»

*Є.В. Міщук, канд. екон. наук, доцент
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

У нашій країні, а також закордоном (зокрема, в США та Росії) викладання дисципліни «Економічна безпека» здійснюється не тільки для студентів однойменної спеціальності (або освітньо-професійної програми), але й для студентів інших спеціальностей [1]. Разом із цим слід відмітити, що варіюється не тільки це, але й назва дисципліни в різних навчальних закладах, а також ступінь вищої освіти студентів, для яких вона викладається. Так, протягом останніх років викладалися такі дисципліни: «Економічна безпека підприємства» у Національному технічному університеті України «КПІ» для бакалаврів спеціальності «Економіка», а також у Дніпропетровському національному університеті ім. О.Гончара для бакалаврів спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»; «Економічна безпека» у ДВНЗ «Криворізький національний університет» для бакалаврів спеціальностей «Менеджмент», «Облік і оподаткування», «Публічне управління та адміністрування», а також у Запорізькому національному технічному університеті для магістрів спеціальності «Фізична культура і спорт»; «Економічна безпека держави» в Українській академії друкарства (м. Львів) для магістрів спеціальності «Менеджмент»; «Соціально-економічна безпека» у Східноєвропейському національному університеті ім. Лесі Українки для бакалаврів напряму підготовки «Фінанси і кредит»; «Комплексне управління економічною безпекою» у Дніпропетровському національному університеті залізничного транспорту ім. В. Лазаряна для студентів спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»; «Економічна безпека організації» в Одеському регіональному інституті державного управління НАДУ при Президентові України для магістрів спеціальності «Управління проектами»; «Економічна безпека бізнесу» в Київському національному економічному університеті ім. В.Гетьмана для магістрів спеціальності «Економіка» тощо. Даний перелік можна ще довго продовжувати. Викладання даної дисципліни в більшості вищих навчальних закладах України підтверджує її актуальність.

При цьому відмітимо, що серед науковців і практиків не сформовано загальноприйнятого, усталеного погляду на основні поняття та категорії, економічної безпеки. Насамперед, це стосується найважливішого – сутності поняття «економічна безпека», її чинників, критеріїв і показників оцінювання, складу та змісту її функціональних складових тощо. Так, не існує загальноприйнятого визначення «фінансова безпека», а «існуючі формулювання відображають лише окремі аспекти цієї все-